

Ruská literatúra v emigrácii: Ivan Bunin a Vladimír Nabokov

ŠRAJER, M. D.: *Bunin a Nabokov. Príbeh súperenia*. Z ruského originálu Bunin i Nabokov. Istorija soperničestva (Moskva 2013) preložil Miloš Ferko. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2015. 239 s. ISBN 978-80-8061-868-1.

Na počiatku išlo o literárnovedne koncipovaný tematický okruh zahrnutý do doktorandského štúdia, ktorý neskôr prerástol do sústredeného výskumu, ktorý Maxim D. Šraj¹ predkladá vo svojich prácach odbornej a kultúrnej verejnosti ako mnohoročný záujem o tvorbu „dvoch géniov súčasnej literatúry“, Ivana Bunina (1870–1953) a Vladimíra Nabokova (1899–1977) aj v publikácii *Bunin a Nabokov. Príbeh súperenia*². Šraj³ odborný vklad do spracovania dejín ruskej emigrantskej kultúry a literatúry postupne zaplňa, aj podľa jeho názoru, nateraz prázdne miesta v tejto línii autentickej a modernej ruskej kultúrnej minulosti a prítomnosti.

Po prvé ide o literárnohistorické sondy, ktoré sa rekonštrukčne opierajú voči času, zúčastneným autorom a zástupcom spomedzi troch vln ruskej emigrácie v prvej polovici minulého storočia o denníky, korešpondenciu, prevzaté publicistické, odborné a verbálne správy, o dostupné literárne a kultúrne tlače, fotodokumentáciu, autorské rukopisy, osobnú chronológiu, geografiu a získaný archívny materiál. Maxim D. Šraj ho cieľným štúdiom aj osobnými kontaktmi získal, spracoval, zhodnotil a po mnohoročnej sústrednej pozornosti sa upísal predovšetkým dvom autorom ruskej kultúrnej emigrácie pôvodne v role doktoranda a neskôr literárneho historika.

- 1 „Maxim D. Šraj (v USA Shraye) sa narodil v roku 1967 v Moskve. Spolu s rodičmi, spisovateľom Davidom Šraj¹erom-Petrovom a prekladateľskou Emíliou Šraj¹erovou-Poľakovou, strávil takmer desaťročie vo vyhnanstve. V roku 1987 emigroval do USA. Študoval na Moskovskej štátnej univerzite M. V. Lomonosova, na Brownovej univerzite v USA, v roku 1995 získal doktorát na Yalovej univerzite. V súčasnosti pôsobí ako profesor na Boston College“. Vydal autobiografickú knihu *Čakanie na Ameriku* (2007) a spomienkovú prácu *Na odchode z Ruska*, beletristické práce *Deň zmierenia v Amsterdame* (2009), o holokauste *Videl som to* (2013), tri básnické zbierky, publikuje v prestížnych periodikách. Z literárnovedných prác, popri ďalších, *Svet Nabokovových príbehov*. Prevzaté z *Predslovu* (s. 7–11) a *O autorovi* (229–230) zo slovenského vydania *Bunin a Nabokov* (2015).
- 2 ŠRAJER, M. D.: *Bunin a Nabokov. Príbeh súperenia*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2015 Z ruského originálu Bunin i Nabokov. Istorija soperničestva (Moskva 2013) preložil Miloš Ferko. Preklad vydalo Vydavateľstvo Slovenského spisovateľa 2015 ako prvé slovenské vydanie.
- 3 Maxim D. Šraj zvyrazňuje odbornú spoluprácu s Richardom D. Davisom v rokoch 1995–2002, ktorá znamenala získanie, spracovanie a zverejnenie „zaujímavej korešpondencie Bunina s Nabokovom, ktorá trvala vyše dvadsať rokov“ a vyvrcholila „v roku 2002 v kritickom vydaní korešpondencie Bunina a Nabokova“, *Predslov a Poznámky*. ŠRAJER, M. D.: *Bunin a Nabokov. Príbeh súperenia*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2015, s. 10, 181.

Po druhé z literárnovedného výskumu aplikuje Maxim D. Šrajcer, popri literárnej histórii, argumentačne spracovanú dobovú literárnu kritiku a kultúrnu publicistiku, čím rekonštruuje a neproblematizuje následky či pôsobenie ruskej kultúrnej inteligencie predovšetkým v európskom medzivojnovom období a v žičlivých centrách pre ruskú emigráciu, teda v Paríži, Berlíne, Londýne a vo Švajčiarsku ako v tých spoločenských lokalitách, v ktorých sa ruská inteligencia dostávala do dialógu s európskym kultúrnym a literárnym životom, pritom si udržala do konca štyridsiatych rokov minulého storočia svojskú, neprenosnú etnickú a tvorivú identitu. M. Šrajcer zvyrazňuje moment identity opakovaným faktom, že literáti a odborná inteligencia publikujú aj v zahraničí v ruskom jazyku v berlínskych novinách *Ruľ* (Kormidlo), v parížskych novinách *Vozroždenije* (Vzkriesenie), *Rossija i slavjanstvo* (Rusko a slovanstvo), v parížskom časopise *Sovremennyje zapisky* (Aktuality) a v newyorskom časopise Marka Aldanova *Novyj žurnal* (Nový časopis).

Po tretie autorský a ľudský vzťah Ivana Bunina a Vladimíra Nabokova treba prijať ako metaforu, ba viac ako univerzum vnášané časom, vývinom, jedinečnosťou talentu do obsahu kultúry a do voči tvorbe otvorených pojmov generácia, tradícia, hodnota, výmena a pohyb. Osobnostný prejav obdivu, neskôr irónie a napokon odmietania patrí k prejavom mladického individuálneho napredovania a sebavedomia, ktorý môže postretnúť, obrazne, práve prepojenie učiteľa a jeho žiaka; veď čo je ľudské, nie je nikomu odopreté a už vôbec nie vzdialené. Maxim Šrajcer odvíja svoje sledovanie „príbehu súperenia“ vo vzťahu dvoch ruských autorov v emigrácii (Bunin v Paríži – Nabokov v Berlíne) od zverejnenia článku Kirilla Zajceva, ktorý 9. novembra 1929 vyšiel v novinách *Rusko a slovanstvo* pod názvom *Svet Bunina a svet Sirina*⁴. Šrajcer objasňuje, ako sa Zajcev nechal na napísanie článku inšpirovať torzom z Nabokovho románu *Lužinova obrana* a Buninovým úryvkom z románu *Arsenievov život* a „... to, že sa názvy oboch úryvkov ocitli na jednej obálke, považoval Zajcev, za príznačné“⁵.

Po štvrté, osobnostný, autorský, rodinný a spoločenský príbeh Ivana Bunina a Vladimíra Nabokova postupne skladá Maxim Šrajcer na podloží časovej osi z dokumentov získaných z viacerých dobových zdrojov, ale predovšetkým dôveruje autenticite výpovedí, zápisom, zaznamenaným postrehom ďalších jedincov z okolia obidvoch autorov pre ich citovú, profesijnú či kolegiálnu a spoločenskú hodnotu, spravidla prevažuje osobná okolnosť, za akej sa ich kontakty utvárali od dvadsiatych po sedemdesiate roky minulého storočia a oni sa pohybovali v ich blízkosti, ale Šrajcera zaujíma obzvlášť, aké im konkrétna situácia poskytovala možnosti aj príležitosti zapojiť sa do riadenia a riešenia problémov. Tie mali navonok črtu rodinne, príbuzensky, priateľsky a odborne vyvolaných dejov zahrnutých do súhrnu pomenovaného „príbeh

4 Tamže, s. 23.

5 Tamže.

súperenia“: Pôdorys osobnej a tvorivej rekonštrukcie „súperenia“ medzi starším Buninom a mladším Nabokovom vymedzil Šrajer literárnohistoricky takto: „Ak neberieme do úvahy letmé zmienky o Buninovi ako o jednom zo spisovateľov, ktorí ovplyvnili mladého Nabokova, zvraty vzťahov týchto spisovateľov boli v povojnových rokoch predmetom minimálneho záujmu [...]. V predslove k deväťväzkovým zbraným spisom Bunina roku 1965 nazval Alexander Tvardovskij Nabokova „Buninovým epigónom [...]“⁶. Osobnostne zložitejší sa javí v tomto literárnu kritikou vyvolanom vzťahu aj Šrajerovi práve V. Nabokov, ktorý „Vo svojich autobiografiách, ako aj v interview a korešpondencii amerického a švajčiarskeho obdobia [...] vedome znížil význam úlohy, ktorú v rozvoji jeho tvorby zohrala literárna societa ruskej emigrácie – a najmä dielo Bunina“⁷. Svoj zámer, rekonštruovať prostredníctvom dostupných a verifikovateľných dokumentov z osobného zázemia literátov, pointuje Maxim D. Šrajer dvoma zásadnými reáliami. Tá prvá konštatuje, že „Súčasným bádateľom sa sotva podarí úplne zrekonštruovať úplnú históriu vzťahov Nabokova s Buninom“⁸, očitých svedkov si zbral čas. Druhá reália naznačuje metodologickú inštrukciu, ktorou sa riadil sám pri utváraní časovej a javovej mozaiky konštruovanej zo vzťahu I. Bunina a V. Nabokova, lebo podľa nej „Z chronologického hľadiska v rámci vzťahov Bunina a Nabokova rozoznávame tri hlavné etapy. Prvú od roku 1920 do roku 1933, keď Bunin získal Nobelovu cenu. Druhá etapa trvala približne do odchodu Nabokova za oceán v roku 1940. Bolo to obdobie prudkého vzostupu Nabokova. Stal sa vtedy literárnou hviezdou prvej veľkosti, zatienil dokonca aj Buninovu slávu. Uzlový bod tretej etapy tvorí vznik Buninovej knihy poviedok *Temné aleje* (1943, 1946). Túto etapu ukončila Buninova smrť v roku 1953. Aj po nej sa však Nabokov naďalej vracal k predvojnovým stretnutiam – a aj k Buninovým dielam“⁹.

Príbeh autorského súperenia sa odvíja od premien Nabokovho rešpektu voči osobnosti a dielu Ivana Bunina, ale za peripetiou osobných postojov Nabokova voči hodnotám Buninovho literárneho odkazu postáva dobová literárna kritika a kultúrna publicistika pripomínajúca mu Buninovo literárne „otcovstvo“, neskôr vzájomné porovnávanie prevzatých podnetov, spoločenské a kultúrne „striehtnutie“ po ich novej tvorbe a rozličných, aj neliterárnych detailoch, ktoré by z vôle iných zúčastnených zblížovali, či upevňovali závislosť mladšieho na staršom spisovateľovi. Tým prirodzene aj neriadene a postupne vznikala, utvárala sa schéma ich vzťahu a nakoniec sa stupňovala kultúrna a spoločenská situácia, ktorá ich natrvalo aj neužitočne vtiahla

6 Tamže, s. 28.

7 Tamže, s. 29.

8 Tamže, s. 29.

9 Tamže, s. 30.

do kolotoča náznakov, odkazov, pocitov, zverejnených názorov ako ruských mužov bez Ruska v neruskej cudzine.

Táto javová skutočnosť rozčlenila Šrajerovo pohybovanie sa v genéze a prirodzenom stupňovaní sa „súperenia“ prostredníctvom autentických prameňov – citovania z autorských textov, zápisov z denníkov, korešpondencie rozličného druhu a pôvodu, uverejňovania fotodokumentov, osobných a rodinných fotografií, zverejňovania autorského rukopisu, vzájomných venovaní a ďalších osobných, ba aj úradných listín – čo naznačuje, že časová os Šrajerovej rekonštrukcie sa viaže takmer výlučne na autormi zverejňovanú pôvodnú literárnu tvorbu počas ich pobytu mimo materskej krajiny, z ktorej odchádzali pôvodne do európskej emigrácie. Maxim Šrajer vytvoril seriózne časové a dokumentom vymedzené ihrisko, do ktorého vstúpi konkrétny text a ním získané, overené a zakomponované personálne a umelecké pohyby spisovateľov, ktoré prirodzene vyvolali kontakt v komunikácii medzi Buninom, Nabokovom, ruskou a neruskou kultúrnou praxou v emigrácii. Dostredivým miestom sporu zostáva aj nie raz pripomínaný Buninov zmysel pre triviálne vtipy a Nabokovovo až narcistné zmietanie sa v neustálenom generačnom aj autorskom vzťahu k spisovateľovi Buninovi v jeho ranom literárnom období, a to prežívalo aj sa aktivizovalo predovšetkým v rokoch ich európskej emigrácie.

Kompozične sa publikácie Maxima Šrajera sústredila na zdôvodnenie periodizačného rozčlenenia kontaktu medzi Buninom a Nabokovom v emigrácii od dvadsiatych/tridsiatych rokov po sedemdesiate roky 20. storočia, ďalej na rozčlenené chronologické a tematické časti s netradičnými názvami: „*Nehodnoťte ma velmi prisne...*“ (prvá kapitola), „*Urážka*“ (druhá kapitola), „... *V duchu sa potýkam s Vaším nástupcom*“ (tretia kapitola), „... *Umrela neďaleko Ženevského jazera pri predčasnom pôrode*“ (štvrtá kapitola), „... *O prozaikovi, ktorého kladiem nižšie než Turgeneva*“ (Namiesto záveru) a na „*Poznámky s informáciou O autorovi Maximovi D. Šrajerovi*“. Zvolené názvy jednotlivých kapitol sa viažu znova na literárne odkazy z tvorby autorov, čím sa nepriamo stupňuje ich vnútorná osobná dráma.

Ivanovi Buninovi v roku 1933 udelili Nobelovu cenu za literatúru, „Samotný Nabokov však Nobelovu cenu nedostal“¹⁰. Bunin nehovoril po anglicky, znalosť angličtiny Vladimíra Nabokova mu umožnila pôsobiť v po anglicky organizovanom školstve, ba viac, literárne tvoriť v tomto jazyku¹¹. „*Nabokova sláva Bunina trýznila*“¹², vyrovnával sa s touto skutočnosťou stále častejšie iróniou voči staršiemu literátovi

10 Tamže, s. 174.

11 Z nabokovovskej lektúry odkazujeme na monografické práce: *Brian Boyd: Vladimír Nabokov* (1991); *Neil Cornwell: Vladimír Nabokov* (1999); tematické zborníky editorsky zostavené L. S. Dembom (1967) a A. Fieldom (1986).

12 Tamže, s. 96.

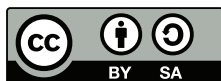
a súčasníkovi¹³. Zbližujúcim miesto sú odkazy na vzťah spisovateľov k poetike ruských symbolistov. Zložitejšie pôsobia odkazy Nabokova na odeskú lexiku v prozaickom texte, na obľúbené zakomponovanie zvukov kikiríkание do príbehu, či na protagonistovu výpravu z vidieka na cesty do neznámeho sveta. Neskôr sa jeho pozornosť pristaví pri nepopierateľnej inšpirácii buninovským rukopisom zachyteným ako „*umenie intonácie a rytmu prózy*“¹⁴, alebo ako poznanie premenené na následok sujetového spôsobu, teda na návod, ako sa vyrovnáť s etikou smrti¹⁵, či na kompozičné pointy využívané na dramatické stretы tematizovanej lásky a smrti. Otvoreným miestom vzájomného autorského strategického a osobne dramaturgického sa odklonu naďalej zostal spôsob odlišného tematizovania telesnosti a sexuálnych iniciácií v próze obidvoch autorov.

Pre jedného i druhého, pre Ivana Bunina a Vladimíra Nabokova, zostala ich osobným a, ako naznačuje Šrajgerova publikácia, najslabším miestom odlišná autorská túžba povýšená na životnú tvorivú výzvu, aby len jednému spomedzi nich priznala svetová kultúrna obec *neopakovateľnú dokonalosť umeleckej tvorby*. Paradoxne v čase, v ktorom si boli tak i onak blízko a nablízku, im to obidvom literárna história, dejiny kultúry a čitateľská náklonnosť poskytovala, no ani to akosi nestačilo na ukončenie ich súperenia.

Viera Žemberová

Literatúra:

ŠRAJGER, M. D.: *Bunin a Nabokov. Príbeh súperenia*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2015. 239 s. ISBN 978-80-8061-868-1.

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

13 Tamže, s. 84.

14 Tamže, s. 81.

15 Tamže, s. 84.